

Filesch Zsuzsanna – Støren-Váczy Blanka – Temesváry Zsolt – Ronald Woods: Merre tovább szociális munka? – Nemzetközi szeminárium

Bevezetés

A Merre tovább szociális munka? Nemzetközi szeminárium a 2020/2021. I. félévében négy alkalommal valósult meg az ELTE TáTK Szociális Munka Tanszék szervezésében a Tanszéki csütörtök rendezvénysorozat keretében. A szeminárium alapötletét a 2020 nyarán szervezett nemzetközi találkozó adta¹, ahol a különböző hazai és nemzetközi képzőhelyek szakembereivel arról beszélgettünk, hogy a járványügyi helyzet első hulláma milyen kihívásokat hozott a szociális munka képzés és praxis számára. A mostani szeminárium keretében négy nemzetközi szakember egy általa izgalmasnak vélt témával készült. Elsőként **Støren-Váczy Blanka** tartott előadást, aki az oslói székhelyű Metropolitan Egyetem docense. Az előadás témája **Jim Ife elmélete alapján annak körbejárására, hogy lehet-e többféle „arca” a szociális munkának?** Ezt követően **Ronald Woods** volt a vendégünk, aki a sidney-i University of Technology oktatója, több tíz éves nemzetközi tapasztalattal rendelkező szociális munkás – Magyarországon is dolgozott, oktatott. Előadásának célja, **a szociális munka szociál-ökológiai módszerének sajátosságainak bemutatása.** Harmadikként **Temesváry Zsolt** volt a vendégünk, aki Svájcban érkezett, a Fachhochschule Nordwestschweiz docense. Előadásának fókuszában **a svájci és a magyar kritikai szociális munka fejlődésének és folyamatainak összehasonlító elemzése** állt. A nemzetközi szemináriumsorozatot pedig **Filesch Zsuzsanna** zárta, aki a Münchener Katolikus Egyetem docense. Előadásának témája **az iskolai szociális munka szerepe, jelentősége a német oktatási rendszerben.** Az előadás a német iskolai szociális munka fejlődését és jelentőségét elemezte. A következőkben az előadások főbb megállapításait összegezzük.

Støren-Váczy Blanka: Lehet-e többféle „arca” a szociális munkának? Mit mond erről Jim Ife diskurzus elmélete?

Az előadás JIM IFE (1997) *Competing discourses of human services – Rethinking Social Work Towards critical practice* c. tanulmányára épült. Ife munkájában a humán szolgáltatásokkal kapcsolatos versengő diskurzusokat elemzi. A diskurzust foucault-i értelemben használja, amely hangsúlyozza, hogy kapcsolat van a társadalomban lévő erők között, amelyek intézményekben, nyelvben, valamint az egyén tudatában és gondolkodásmódjában materializálódnak. Az ilyen értelemben vett diskurzus szorosan kapcsolódik a hatalom különféle elméleteihez. A diskurzus – mint a hatalom definiálása és újra definiálása – módot kínál a humán szolgáltatásnyújtások vitatott területének megértéséhez, és annak lehetővé tételéhez,

¹ Merre tovább szociális munka? az online konferencia szerkesztett verziója (HEGYESI G. – RÁCZ A. szerk.) <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/7420> (Látogatva: 2020.12.13.)

hogy a szociális munkások megértsék – foucault-i terminológiával élve – azokat a gyakorlati rendszereket, amelyekben a mai szociális munka kifejeződik.

Ennek analógiájára fogalmazza meg Ife a saját versengő diszkurzus elméletét, mely szerint a diszkurzusok meghatározzák a szakmai gyakorlat határait és megfogalmazzák, legitimálják a különböző szereplők közötti hatalmi viszonyokat (pl. szociális munkások, vezetők és ügyfelek között), valamint közvetlenül tükrözik a politika és a gyakorlat számos dilemmáját. Ife a versengő diskurzus elméletét egy *keretrendszerben* dolgozta ki. Ennek a keretrendszernek van egy vertikális, hatalmi (*hierarchikus* – *anarchikus*) dimenziója és egy horizontális, tudásdimenziója (*pozitivist* – *humanista*) (lásd: 1. számú ábra).

A *hierarchikus* dimenzió, azaz a felülről lefelé irányuló megközelítés, alapvető dichotómiát képvisel a humán szolgáltatásokról való gondolkodásban, és azzal jellemezhető, hogy a tudás a szervezet csúcán elhelyezkedő személyeknél van. Az irányelvek, a szakmapolitika (policy) felsőbb szinteken fogalmazódik meg, míg a szervezet alacsonyabb szintjein dolgozó munkavállalóknak a végrehajtás, az implementáció a feladata és nem az, hogy alakítsák vagy formálják ezeket az irányelveket. Ez a feltételezés a hagyományos bürokratikus szervezetekre jellemző, és sok szociális vagy humán szolgáltatás körében általánosan elfogadott. Ebben a dimenzióban a szociális munkás a tudás, a bölcsesség, a belátás és a készségek szempontjából a hierarchiában alacsonyabb szinten van, mint a felső vezetés, de magasabban, mint a szolgáltatás fogyasztói, ügyfelei.

Az *anarchista* dimenzió, azaz az aluról felfelé irányuló megközelítés, sajátossága, hogy a frontvonalban dolgozók tevékenységét tartja a legfontosabbnak a szervezetben, mert ők azok, akik első kézből tapasztalják meg a problémákat. Ebből a nézőpontból fontos, hogy a szakmapolitikai irányelvek nem felülről fogalmazódnak meg, hanem azok a frontvonalbeli szociális munkás magatartásának és tudásának összegzése alapján alakulnak.

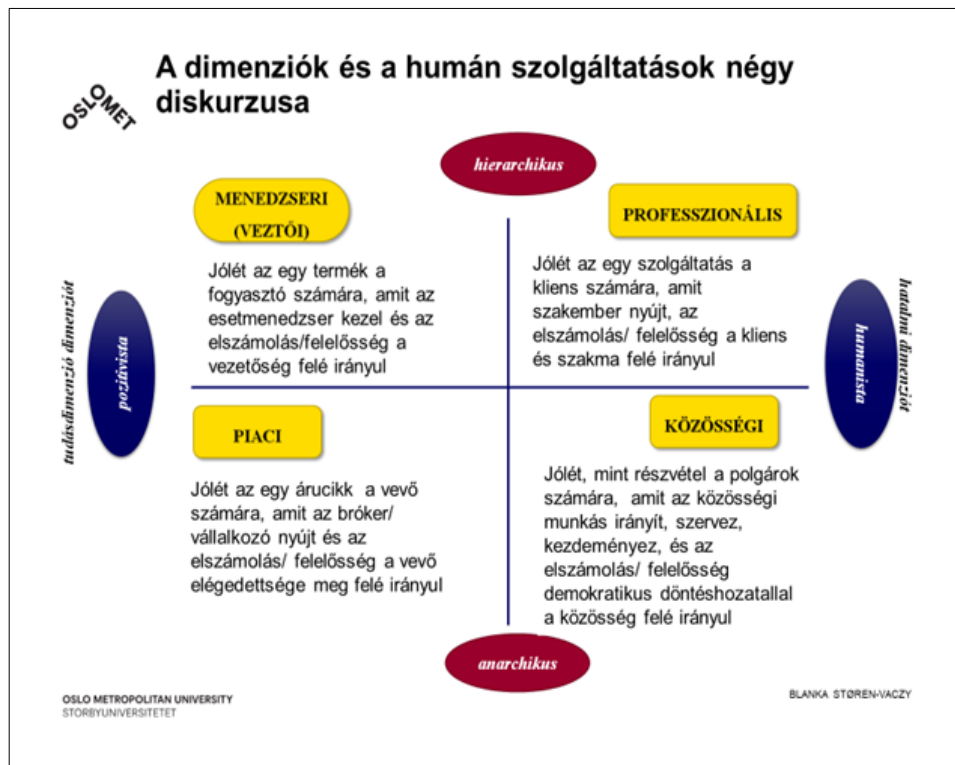
Fontos megjegyezni, hogy a kortárs szociális munka diszkurzusa, mind a hierarchikus, mind az anarchista dimenzió elemeit magában foglalja, jóllehet nyilvánvalóan ellentmondás van közöttük.

A horizontális, a tudás dimenziójának megközelítésben a két pólus: a pozitivist és a humanista. A *pozitivist* pólust Ife a társadalomtudomány pozitivist megközelítésével azonosítja, miszerint a társadalom objektíven mérhető, számszerűsíthető tényekből vagy entitásokból áll. A pozitivismus egy bizonyos formájú racionalitást tételez fel és ez gyakorlatban a szociális munkás ügyfél közötti interakcióban is megjelenik. Ebben a pólusban a szociális munka tudományossá, hatékonyá, mérhetővé és elsámolhatóvá válik. Ezzel szemben a *humanista* nézőpont az emberi értékközpontúságon alapul és az egyéneket egyediként kezeli, ahelyett, hogy az általánosítaná vagy kategorizálná őket.

A vertikális és a horizontális dimenziók mentén születik meg az a négy versengő diskurzus, amelyek Ife szerint lehetőséget adnak arra, hogy elemezzük, megértsük a szociális munka gyakorlatának formáit, kihívásait és dilemmáit: a *vezetői diszkurzus* (hierarchikus pozitivist), a *piaci diszkurzus* (anarchista pozitivist), a *professzionális* diszkurzus (hierarchikus humanista) és a *közösségi diszkurzus* (anarchista humanista).

A hierarchikus megközelítés és a pozitivista paradigma ötvözésével a bal felső sarokban jön létre a humán szolgáltatásnyújtás **vezetői diszkurzusa**. Ez azzal jellemezhető, hogy a tudás és a szakértelem a szervezet felsőbb szintjein található (akár az állami, akár a magánszférában), az elszámoltathatóság és a döntéshozatal klasszikusan bürokratikus (technokrata).

1. ábra: A dimenziók és a humán szolgáltatások négy diszkurzusa

Forrás: saját szerkesztés, 2020.

A vezetői diskurzus szempontjából a jólét alapvetően egy *termék* és a termék fogadói a *fogyasztók*.

A bal alsó negyedben található az humán szolgáltatásnyújtás **piaci diszkurzusa**, amely ötvözi a pozitivista paradigmát egy anarchistaival, „alulról” felfelé irányuló mechanizmussal. Ez azt jelenti, hogy jóléti szolgáltatások egymás közti versenyeztetése, piacosítása vagy kvázi piacosítása a jellemző. A humanista értékek a piac értékeinek vannak alárendelve és a jólétet alapvetően *árucikknek* tekinti, amelyet valamilyen formában a piacon kell megvásárolni, és amely hasonló a piaci tranzakciókban forgalmazott egyéb „árukhoz” és szolgáltatásokhoz. A piaci diszkurzusban a jóléti kedvezményezett nagyobb valószínűséggel tekintik vevőnek (customer). Ebben a diszkurzusban a szociális munkás két lehetséges szerepet játszhat. Az egyik a *bróker*, amely segíti az „ügyfelet” a legmegfelelőbb szolgáltatás megvásárlásában, a lehető legalacsonyabb áron, mind a kormányzati, mind a nem kormányzati programok kínálatából. A másik szerepe a *vállalkozó*, ahol a szociális munkás maga működik a piacon,

akár egyedül, akár partnerségben, és igyekszik piacot létrehozni, és olyan programot biztosítani, amelyért az emberek fizetnek.

A hierarchikus és a humanista perspektíva együtt alkotja az emberi szolgáltatások **professzionális diszkurzusát** a jobb felső negyedben. Ez egy hierarchikus pozíció mivel a szakember a készségeire és szakértelmére támaszkodik, akinél a tudás van és aki felelős a minőségi szolgáltatásnyújtásáért, de humanistaként is jellemezhető, mert az egyéni, az „ügyfél” áll a figyelem középpontjában; szolgáltatás gondosan egyénre szabott és kielégíti az adott személy egyedi igényeit.

Végül a jobb alsó sarokban a **közösségi diszkurzus** van, ami egyesíti a humanista álláspontot az anarchistával. Ez a diszkurzus a pozitívizmus általánosításait elutasítja és a humanista álláspontok mellett marad, de ez párosul a hierarchia elutasításával és az alulról felfelé építkezés megerősítésével. Ez a közösségi alapú szociális munka, a közösségfejlesztési modellek és a felhatalmazásközpontú gyakorlat alapja. Ez a diszkurzus a jólét megteremtését társadalmi tevékenységhez köti és a közösségi kontextusban való részvételt hangsúlyozza. A másik három diszkurzussal ellentétben ez inkább folyamat, mint eredmény. Végül a közösségi diszkurzusban állampolgárról (citizen) beszélünk, ahol az állampolgárság fogalma magában foglalja a civil társadalomban való részvételt, és ellentétben áll a fogyasztó, ügyfél vagy ügyfél alapvetően magán- és individualizált szerepével. A közösség biztosítja az erőforrásokat és a kezdeményezést, és a szociális munkás feladata az, hogy ösztönözze, segítse ezek elérhetőségét.

Ife-nak ezek a diszkurzusai modellértékűek, leegyszerűsítik a valóságot és sok esetben kevert formában jelennek meg, ugyanakkor a diszkurzusok legfőbb jellemzői mentén mégis körülírhatóak a szociális munka gyakorlatának eltérő „arcai”, amelyeket az a szociálpolitikai, jóléti rendszer is formál, ahol a szociális munka megvalósul kifejeződik.

Irodalom

IFE, J. (1997): *Competing Discourses of Human Services – Rethinking Social Work Towards Critical Practice*. Longman, South-Melbourne.

Ronald Woods: Szociálökológiai praxis a szociális munkában

Az előadás arról a környezetről szól, ami szerepel a szociális munka alapfogalmában, nevezetesen *az ember a környezetben*, illetve *személy a környezetben*.

Ha vizsgáljuk a szociális munka specifikumát – más humán tudományterületeken és más hivatásokon belül – a következők jelentik:

- Tudásait illetően az emberek közötti és a szervezetekkel, intézményekkel való kapcsolatrendszer holisztikus értelmezésére törekszik, amit úgy is szoktak jellemezni, hogy fókuszában a *személy a környezetében* interakciók állnak (ZAPF, 2010).
- Szolgáltatásai terén azokra összpontosít, akik nehézségeket tapasztalnak ebben a kapcsolatrendszerben, és a nehézségek jóllétüket is befolyásolják. Azaz, a szociális

munka kliensei – bármely életkorban – sérülékenynek tekinthetők az elnyomás, a diszkrimináció, az elhanyagolás szempontjából; fenyegetik őket a kapcsolatok, az interakciók törései; mélyreható változásokat, átmeneteket élnek meg; krízisbe kerültek, vagy traumát éltek át.

- Készségeiket tekintve a szociális munkások egyénnel, párokkal, családokkal, kiscsoportokkal, közösségekkel, szervezetekkel együttműködésben tevékenykednek, és alakítják a szakpolitikákat – azaz mindazzal dolgoznak, amiből az „emberek és környezetük” összetevődik.
- Értékrendjük szerint az emberi méltóság mindenkit megillet, következésképpen erősen hisznek a mindenkire kiterjedő társadalmi igazságosságban (DYLAN-COATES, 2012).

A szociálökológiai nézőpont kialakítása megköveteli a szociális munkásoktól, hogy minél jobban megismerkedjenek a legfontosabb környezeti problémákkal, – ezek természettudományos alapjait is beleértve – és munkájuk során alkalmazni is tudják ezeket a tudásokat. Az ökológiai jártasság kialakítása során jobban meg kell ismernünk a természetben működő rendszereket, és azt is, hogy hol van az ember helye ezekben a rendszerekben. Mélyebben meg kell értenünk a környezeti válság mibenlétét, valamint azt, hogy az emberi tevékenység miképpen járul hozzá a válsághoz (BOETTO, 2017). Szükség lehet egy kicsit több önbizalomra ahhoz, hogy kilépjünk a humán- és társadalomtudományok „komfortzónájából”, ahová a szociális munka eredendően tartozik, és olyan szakmai anyagokat olvassunk, amelyek a természettudományok területén keletkeztek: így például a biodiverzitásról vagy a klímaváltozásról. Hasznos lehet az is, ha történeti perspektívából törekszünk értelmezni a bőségesen rendelkezésre álló, környezetre vonatkozó ismereteket. Az lenne a cél, hogy a szociális munkások képesek legyenek új értelmezési keretbe helyezni a természettudományos felismeréseket. Megragadhatóvá, alkalmazhatóvá tudják tenni ezeket saját szakmai gyakorlatukban. Így arra is felkészültebbé válnak, hogy hatékonyan segítsenek a velük együtt tevékenykedőknek, és segítsék őket a „*környezettel kapcsolatos fogalmak megismerésében és használatában*” (RAMSAY-BODDY, 2017:77).

A szociálökológiai nézőpontból értelmezett fenntarthatóság két alapvető fogalma az *empowerment* (hatalomtól megfosztottak hatalomhoz juttatása) és a *reziliencia* (rugalmas alkalmazkodás). A szociális munka számos eszközzel rendelkezik az empowerment és a reziliencia érvényre juttatásához, egyebek között ilyen a szakterület erős értékrendje, a rendszerszintű és strukturális tényezők középpontba állítása, valamint az emberekkel együtt végzett szakmai tevékenységek során a részvételen alapuló megközelítés előtérbe helyezése.

A szociálökológiai tartalmat be lehet építeni a szociális munkás-képzésbe. A tantervet tekintve döntenünk kell arról, hogy külön modulban oktassuk-e a szociális munkához tartozó szociál-ökológiai praxis tartalmait, vagy a természeti környezetre vonatkozó tartalmakat a már létező tantervi egységek részévé tegyük (BODDY, MCFARLANE, GREENSLADE 2018). Ami a terepképzést illeti, számos kormányzati és nem-kormányzati szervezetnél folytatható szociálökológiai gyakorlat, beleértve a helyi önkormányzatokat, a katasztrófavédelmet és a kríziskezelésért felelős szolgáltatásokat, valamint a közösségi és szomszédsági centrumokat. Ez egyfelől további foglalkoztatási lehetőségeket jelent a szociális munkások számára, másfelől

segít biztosítani, hogy a szakterület kivegye a maga részét a jelenlegi és a jövőbeni szociálökölógiai kérdések kezeléséből.

Irodalom

BODDY, J., MACFARLANE, S. AND GREENSLADE, L. (2018): Social work and the natural environment: Embedding content across curricula. *Australian Social Work*, 3, 367–375.

BOETTO, H. (2017): A transformative eco-social model: Challenging modernist assumptions in social work. *The British Journal of Social Work*, 1, 48–67.

DYLAN, A., COATES, J. (2012): The spirituality of justice: Bringing together the Eco and the Social. *Journal of Religion and Spirituality in Social Work: Social Thought*, 31, 128–149.

RAMSAY, S., BODDY, J. (2017): Environmental social work: A concept analysis. *The British Journal of Social Work*, 47, 68–86.

ZAPF, M.K. (2010): *Social work and the environment: Understanding people and place*. Canadian Scholars' Press, Toronto.

Temesváry Zsolt: A kritikai szociális munka kialakulása és fejlődése Svájcban és Magyarországon

A nemzetközi kritikai szociális munka elméleti alapja a kritikus, a hatalom természetrajzát megérteni akaró, a hatalom gyakorlóit és alávetettjei közötti bonyolult kapcsolatrendszer vizsgáló társadalomelméleti megközelítésekhez vezethető vissza. A kritikai munka nemzetközi elméletét elsősorban két eszmetörténeti irányzat befolyásolta: Marx osztályelmélete az elnyomók és elnyomottak közötti társadalmi konfliktusokról, valamint a Jürgen Habermashoz és társaihoz köthető Frankfurter Iskola, amely elsősorban az elitek hatalomlegitimációs gyakorlatával foglalkozik. Míg a radikális szociális munkára elsősorban Marx osztályelmélete volt és van ma is nagy hatással, a kritikai gyakorlatot inkább a frankfurtiak által vizsgált konfliktus-zónák és az elnyomás rejtőzködő mintái befolyásolták. A németajkú országokban (különösen Északnyugat-Svájcban) főként az úgynevezett Zürichi Iskola játszott jelentős szerepet a frankfurter szociológiai műhely tudásanyagának szociális munka praxisába történő implementálásában.

A kritikai szociális munka elméletének és gyakorlatának magyarországi és svájci fejlődése meglepően sok hasonlóságot mutat, amely már a kritikai praxis kezdeti kialakulásánál is tetten érhető. A kritikai munka egyik előfeltétele az állami szociális intézményektől való minél teljesebb függetlenedés. Erre azért van szükség, mert az állami intézmények a regnáló politikai és gazdasági elit érdekeit képviselik és közvetítik szolgáltatásaikon keresztül, ahol a kritikai szemléletnek igen csekély a mozgástere, hiszen a szakemberek anyagilag és szakmailag is intézményfüggők. A szociális szakma intézményektől való leválásának három, hasonló történeti előzményével találkozhatunk Svájcban és Magyarországon: (1) a nyílt

szegénygondozás megteremtésénél, (2) a szociális telep mozgalmak kialakításánál és (3) a szociális szakképzések létrehozásánál.

A nyílt szegénygondozást megalapozó elberfeldi rendszer implementációja csaknem egyszerre történt Magyarországon (Egri Norma, majd Magyar Norma néven) és Svájcban (főként Zürichben) az 1920-as években. A szociális szükségletek lokális kielégítését lehetővé tevő settlementek ugyancsak majdnem egy időben lettek kialakítva az Újpesti Szociális Telepen, a bázeli Klybeckben, vagy a zürichi Gartenhofban angol és amerikai mintára. A telepekhez kapcsolódó első szociális képzések szintén párhuzamosan indultak el Budapesten, Zürichben és Luzernben.

A 20. század második felében a kritikai szociális munka viszonylag gyors fejlődésen ment keresztül Svájcban, míg Magyarországon az államszocializmus miatt csak korlátozottan volt képes kibontakozni. A markáns svájci fejlődést mindenek előtt a nyugat-európai civil mozgalmakhoz kapcsolódó ifjúsági és feminista csoportok határozták meg, amelyek tetteikben nemcsak kritikusak, de helyenként radikálisok is voltak (pl. az ún. Glóbusz zavargások Zürichben). A svájci gyermekvédelem és pszichiátriai ellátás ugyancsak átfogó reformokat élt meg ebben az időszakban. Előbbi a sokszor embertelen kiemelési és elhelyezési gyakorlat miatt került a kritikák keresztútjába, míg a pszichiátriai ellátások az elavult és kegyetlen terápiák miatt váltották ki a szakma és a lakosság ellenérzését. Mindkét terület jóval „szociálisabb” diszciplínaként működött a reformokat követően a korábban markáns medikális és hatósági jelleggel szemben.

A kortárs kritikai munka fejlődése a két országban szemléletesen vizsgálható STAUB-BERNASCONI (2018) szociális munka hármass mandátumával foglalkozó elmélete mentén, amely a társadalmi és politikai környezet és a felhasználói igények mellett a szociális munka értékrendjén keresztül fogalmazza meg a diszciplína feladatait. Mind Svájc, mind Magyarország a hibrid jóléti államok (lásd: TOMKA, 2015, CICCIA, 2017) kategóriájába sorolható, hiszen nem illeszkednek az Esping-Andersen-i vagy a Titmuss-féle jólét állam típusokhoz. A svájci jóléti rendszer az ország föderális államszerkezete révén, a magyar szociálpolitika pedig a települési önkormányzatok dominanciája miatt igen töredezett, ellátásaiban elsősorban a lokális szükségletekre reagál. A szolgáltatásokra való jogosultság igen szelektív mindkét országban, ami Svájcban leginkább a helyiek és a dokumentumok nélküli bevándorlók szelekciójában figyelhető meg, Magyarországon pedig a család- és szociálpolitikák funkcionális szétválasztásában. Az állam visszavonulni látszik az alapellátások és a legsérülékenyebb csoportok speciális ellátásai területén mindkét országban. Ezen sérülékeny csoportok közé sorolhatók a hajléktalanok és a papírok nélküli bevándorlók Svájcban és Magyarországon is, továbbá Magyarországon a romák is a legsérülékenyebb csoportok közé tartoznak. Mindemellett Svájcban igen fontos a jóléti turizmust megfékezni szándékozó protekcionista szociálpolitika szerepe (a jogi szabályozásban és a szolgáltatások gyakorlatában egyaránt), amely gyakorlatilag kizárja a nem helyieket az egészségügyi és szociális ellátások rendszeréből.

Mindkét országban bismarcki jóléti alapokon nyugvó neokonzervatív ellátási modell figyelhető meg, amely képtelen adekvát válaszokat adni az olyan új szociális problémákra, mint a városi és vidéki nyomorgók tömeges megjelenése, a szegények belföldi és országhatárokon átnyúló

vándorlása, a romák megoldatlan szociális szükségletei, vagy az utcai hajléktalanság kérdése. Az állam többnyire hatósági-rendészeti válaszokat alkalmaz ezen érzékeny szociális problémák kezelésére, és/vagy kivonul a legsérülékenyebb csoportokat célzó ellátásokból. Az újszegények (egzisztenciális, abszolút, vagy ultra szegényeknek is nevezhetők) egy régóta nem tapasztalt társadalom alatti réteget alkotnak, amely elérhetetlen az állami szociálpolitikák számára, így sokszor még a legalapvetőbb „alacsony küszöbű” ellátásokból is kizáródnak. Az ő helyzetüket jellemzi BOURDIEU (1993) „szociális szenvedésként”, ahol az emberek legalapvetőbb szociális jogaiktól is megfosztottá válnak (lásd még Agamben „*homo sacer*” elméletét) és az állam „nem emberi lényekként” (HARRIS-WHITE, 2005) kezeli őket.

Az állam kivonulásával és a jóléti pluralizmus újradefiniálásával a civilek igen jelentős szerephez jutnak és átveszik az állam és a piac által elhanyagolt szolgáltatásokat, különösen a hajléktalanok ellátása, a menekültek segítése és a romák felzárkóztatása terén mindkét országban. A kritikai szociális munka is ezekben az államtól függetlenedő nonprofit struktúrákban képes igazán kiteljesedni, hiszen a szakemberek anélkül alkothatnak és képviselhetnek kritikai szemléletet a fennálló rendszerrel szemben, hogy szakmai előmenetelüket vagy anyagi létüket veszélyeztetnék.

Irodalom

BOURDIEU, P. (1993): *La misère du monde*. Seuil, Paris.

CICCIA, R. (2017): A two-step approach for the analysis of hybrids in comparative social policy analysis: A nuanced typology of childcare between policies and regimes. *Quality and Quantity*, 6. 2761–2780.

HARRIS-WHITE, B. (2005): *Destitution and the Poverty of its Politics: With Special Reference to South Asia*. *World Development*, 6. 881–889.

STAUB-BERNASCONI, S. (2018): *Soziale Arbeit als Handlungswissenschaft*. Barbara Budrich, Opladen-Toronto.

TOMKA B. (2015): *Szociálpolitika: Fejlődés, formák, összehasonlítások*. Osiris Kiadó, Budapest.

Filesch Zsuzsanna: Az iskolai szociális munka szerepe, jelentősége a német oktatási rendszerben

Az iskolai szociális munka németországi történeti fejlődése kapcsán elmondható, hogy az 1800-as években már létezett Németországban az ún. „mentőház”, iskola után oda mehettek a gyermekek és ott foglalkoztak velük. A pedagógusok képzésében hamar megjelent a szociális érzékenyítés. 1915-ben kötelező volt már az iskolai orvosi szolgálat. Meg kell említeni, hogy a szociálpedagógia és a szociális munka nem válik el egymástól, mint a magyarországi rendszerben. 1971-ben jelent meg a terminus, hogy iskolai szociális munka. Egységes definíciója nincs Németországban, de az nagyon fontos értéke, hogy az iskolai szociális munkás egyenrangú a pedagógusokkal és ez a társadalmi presztízsből is megjelenik. Elsőként az 1970-es években a pedagógusokkal meg kellett küzdeniük, hogy elismerjék a létjogosultságukat, de

mára ez már nem kérdés. Az iskolai szociális munka bevezetését követően a házi feladat elkészítésében, szabadidő eltöltésében segítettek a szociális munkások, majd kiléptek ebből a nevelői munkából. A társadalmi változások meghozták az igényt az iskolai szociális munkára és így annak tartalmi változására is.

Az 1990-es években az alaptörvényben is megjelentek erre vonatkozó paragrafusok (gyermek- és ifjúságvédelem), melyek előírják a szociálpedagógiai segítséget a problémákkal küzdő diákok részére. Elmondható, hogy 2005 óta elterjedt mindenhol az iskolai szociális munka, mind a 16 tartomány egységes az iskolai szociális munkát illetően, bár – a dokumentációs kötelezettség mellett – az alkalmazott módszertan tekintetében teljesen szabad kezük van. A fogyatékos/speciális nevelési igényű gyermekek kapcsán alapvető érték az integráció és az, hogy együtt dolgoznak a gyógypedagógusok, pedagógusok és az iskolai szociális munkások. Egy pedagógiai asszisztens kíséri ebben az esetben a diákot.

A szolgáltatók kapcsán fontos megjegyezni, hogy először azokban a képzésekben jelent meg az iskolai szociális munka, ahol a gyermekeknek tanulási gondjai voltak és kevésbé tudtak magasabb státuszú iskolákba továbbtanulni, majd folyamatosan épült ki a rendszer az általános- és középiskolák szintjén. A szolgáltatás fenntartója egy független szolgáltató. Úgy mondhatnánk, hogy ő *a gyermek és fiatal ügyvédje*, mindenkivel szemben ő képviseli a diákot. A hármas mandátum azt jelenti, hogy a diákok felé, az iskola felé és a külső szolgáltató felé képviseli a diákot.

Fontos megjegyezni, hogy a külső és a belső iskolai szociális munka egyszerre van jelen, de a kettő célcsoportja különbözik egymástól. A külső szociális munka célcsoportját a valamilyen szempontból hátrányos helyzetű vagy problémákkal küzdő gyermekek és fiatalok adják. A prevenciós célok itt nem jelennek meg. A középpontban a tanuló van, akinek valamilyen problémája van, az iskolai szociális munka elősegíti a gyermek integrációját. A beavatkozás nem stigmatizáló hatású, a megbélyegzés nem merül fel a szolgáltatás igénybe vevőjével kapcsolatban, ez a társadalom szemléletében nem jelenik meg. Ehhez képest a belső iskolai szociális munka jelen van az iskolában és mindenkivel dolgozik, ebben az esetben a prevenciónak komoly szerep jut. Az iskolai szociális munkás szükség esetén kimegy a családhoz, dolgozik a tanárokkal is, az egész osztállyal. Átlagosan 1000 tanulóra 2–3 iskolai szociális munkás jut, de van olyan iskola, ahol pl. 1800 diákra 12 iskolai szociális munkás jut, ez nagyban függ a fenntartó anyagi lehetőségeitől.

Sokat merítenek az élmény-, színház- és zenepedagógiából. Egyéni esetkezelés, tanácsadás, közösségi munka, interdiszciplináris munka, projektek tervezése, szabadidős munka is megjelenik az alkalmazott szakmai módszerek között, a tanulók és a szülők, illetve a tanulók és tanulók közötti problémák megoldása, integrációs problémák is a szakmai munka fókuszában állnak. A pedagógus, az iskolapszichológus és az iskolai szociális munkás egy csapatban dolgoznak. Hangsúlyozni szükséges, hogy az iskolai szociális munkás, mint a tanulók „ügyvédje”, komolyan együtt dolgozik a szülőkkel is.

Azok a szolgáltatók, akik az iskolai szociális munkát finanszírozzák, gyermek- és ifjúsági klubokat is működtetnek, ez egy igen kiterjedt hálózat Németországban. A gyerekek és fiatalok iskolaidő után bemehetnek a klubokba, ahol szociálpedagógusok dolgoznak velük. A belső

iskolai szociális munkás ezekkel a klubokkal is kapcsolatban áll. Hogy milyen témákkal foglalkoznak: hangsúlyosan megjelenik az iskolai erőszak, a testi és pszichikai erőszak, a mobbing, de az étkezési zavarok kérdése is, vagy általában a beilleszkedés, ez utóbbi főleg a bevándorló státusszal rendelkező tanulók esetében.

Összességében azt mondhatjuk, hogy az iskolai szociális munka megoldás- és erőforrásorientált munka, mely a szociális munka más szegmenseiben, pl. idősellátásban vagy hajléktalanellátásban dolgozók munkájától presztízsből nem tér el. A német társadalom felismerte, hogy az iskolai szociális munkára nagy szükség van, mert korai szakaszban kezelhetők a problémák a gyermekek és fiatalok életében.

Irodalom

ADEN-GROSSMANN, W. (2013): Schulsozialarbeit: Aschenputtel im Schulalltag- Geschichte und Konzepte. (Kindle Edition)

BAIER, F., DEINET, U. (szerk.) (2011): Praxisbuch Schulsozialarbeit. Methoden, Haltungen und Handlungsorientierungen für eine professionelle Praxis. 2. erweiterte Auflage. Budrich, Opladen.

GASTIGER, S., LACHAT, B. (szerk.) (2012): Schulsozialarbeit. Soziale Arbeit am Lebensort Schule. Lambertus-Verlag, Freiburg.

SPECK, K., OLK, T. (szerk.) (2010): Forschung zur Schulsozialarbeit. Stand und Perspektiven. Juventa, Weinheim.

SPECK, K. (szerk.) (2012): Schulsozialarbeit. Eine Einführung. Reinhardt-Verlag, München.

Zárszó

A nemzetközi szeminárium a 2020/2021. tanév II. félévében is folytatódik, melynek keretében újra négy nemzetközi szakember lesz a vendégünk. Az előadások megnyitnak egy-egy új témát, lehetőséget biztosítanak a diákok, oktatók, terepen dolgozók számára, hogy a nemzetközi, mainstream szociális munka kérdéseivel foglalkozzunk és annak része lehessünk.

Hegyesi Gábor és Rác Andrea (szerk.)